

Kapitel 4

Nyetablering och småföretagande i svensk industri¹

Sverige befinner sig sedan ett par år tillbaka i sin allvarligaste ekonomiska kris sedan 1930-talet. Arbetslösheten har ökat kraftigt, industriproduktionen och bruttonationalprodukten har minskat. Industrins inhemskt producerade förädlingsvärde har minskat till ca 18 procent av BNP 1991, en i modern tid rekordlåg nivå, och är i dag (juni 1993) sannolikt ännu lägre.² Den i en internationell jämförelse extremt snabba och omfattande utslagningen av industriell kapacitet i Sverige är en manifestation av de långsiktiga svenska strukturella problem som är krisens kärna. Stagnationen i industriproduktionen började dessutom långt tidigare i Sverige än i övriga OECD-länder (figur 4.1). Detta talar för att problemen är "hemmagjorda" och direkt kan härledas ur den svenska ekonomiska politiken sett över en längre period, men att de kort-siktiga problemen – krisen – har förstärkts av den internationella konjunkturbedgången.

Det alarmerande i denna utveckling är att Sveriges välfärd bygger på de förädlingsvärden som skapas inom industrin. För att Sverige på sikt skall kunna bevara sin välfärd och sin ställning som ett av världens rikaste länder måste den ekonomiska tillväxten åter ta fart. En förutsättning för att klara detta mål är att den ekonomiska politiken leder till kraftigt ökade investeringar och företagsetableringar. De senaste två åren har investeringarna i

¹ Delar av detta kapitel baseras på tidigare publicerade artiklar (Braunerhjelm 1993c, Braunerhjelm & Carlsson 1993).

² Industrins förädlingsvärde mätt som andel av BNP har minskat under de senaste 40 åren. Förädlingsvärdeandelen för 1991, som redovisas i bilaga I, skiljer sig från ovanstående siffra p.g.a. att den senare baseras på SCBs reviderade nationalräkenskaper (april 1993).

industrin minskat med ca 15 respektive 10 procent per år, medan nyetableringarna varit i stadigt avtagande sedan 1920-talet (figur 4.2). Om hur denna utveckling skall vändas handlar detta kapitel, som betonar nyetableringarnas och de mindre företagens roll i tillväxtprocessen.

Nyetableringarna spelar på lång sikt en strategiskt avgörande roll för den industriella förnyelsen och dynamiken och det är därför särskilt viktigt att belysa hur dessa har påverkats – och påverkas – av den ekonomiska politiken. I detta sammanhang har vi försökt få en kvantitativ uppfattning om hur lång tid det tar från ett ändrat nyföretagande till dess att effekter uppstår på makroplanet. Det kan konstateras att makroeffekterna uppträder först efter lång tid, minst 15 år, men ofta efter betydligt längre tid (Taymaz 1993).

För att bilden skall bli komplett måste också inflödet av utländska företags investeringar till Sverige inkluderas. Direktinvesteringar har globalt ökat kraftigt under de senaste decennierna. En grundläggande förutsättning för att få igång tillväxten i den svenska industrin är att den ekonomiska politiken leder till ett internationellt konkurrenskraftigt företagsklimat, som gynnar såväl svenska som utländska företagsinvesteringar.¹

Tidigare studier betonar framför allt de kvantitativa förändringarna i fördelningen av företagsstorlekar. I föreliggande studie kommer också de kvalitativa aspekterna att beaktas, det vill säga betydelsen av en mångsidig och heterogen företagsbas för konkurrens- och kompetensutvecklingen inom industrin. Nyetableringarna, liksom storleksfördelningen, inom produktionen speglar också till viss del entreprenörinslaget i tillverkningsindustrin, men omvandlingstrycket – den ”kreativa förstöringen” – är dessutom beroende av dessa företags kompetensnivå. Förnyelsen påverkas också av entreprenörskapet inom redan etablerade större företag, så kallat intraprenörskap.

Kapitlet är disponerat så att den svenska industrins investeringar i ett internationellt perspektiv behandlas först. De svenska företagens fördelning av investeringarna mellan utlandet och Sverige berörs samt det, i jämförelse med andra länder, mycket stora beroendet av storföretagen. Likaså visas den inhemska fördelningen av investeringarna mellan små och stora företag. Därefter redogörs för de små företagens roll i tillverkningsindustrin under de senaste 20 åren samt för hur företagskoncentrationen utvecklats. Det svenska nyföretagandet jämförs med utvecklingen i andra länder, i första hand

¹ Betydelsen av en internationellt konkurrenskraftig investeringsmiljö behandlas i Oxelheim (1993).

Danmark, Finland och Norge. Denna jämförelse är baserad på en betydligt noggrannare och mer omfattande statistik än som tidigare funnits tillgänglig. Därefter följer en kortfattad genomgång av de utländska direktinvesteringarna i Sverige. Kapitlet avslutas med en sammanfattning av de huvudsakliga resultaten samt en diskussion av den förda ekonomiska politiken och förslag till förändringar för att öka småföretagandet och nyetableringarna i Sverige.

Tillverkningsindustrins investeringar i ett internationellt perspektiv

Efter två mycket expansiva årtionden (1950- och 1960-talen) föll industrins genomsnittliga tillväxttakt drastiskt från mitten av 1970-talet och framåt (Carlsson 1992). Sysselsättningen inom industrin nådde en topp 1973 men har därefter minskat kontinuerligt och är i dag lägre än i mitten av 1940-talet (se Dahmén 1992). Efter 1988 ökade den negativa trenden och industriproduktionen minskade på ett – i internationell jämförelse – närmast unikt sätt, möjligen med undantag av utvecklingen i Finland (industriutvecklingen i ett längre perspektiv behandlas i kapitel 1).

Trots detta hävdade sig den volymmässiga utvecklingen av de svenska industriinvesteringarna, mätt som andel av BNP, förvånansvärt väl under större delen av 1980-talet jämfört med den i andra länder (figur 4.3). I mitten av 1980-talet placerade sig i första hand de ”lågindustrialiserade” OECD-länderna efter Sverige. Flera betydelsefulla konkurrentländer (t.ex. Japan, Tyskland och Frankrike) hade större investeringsandelar. De vinstrika åren, som emanerade ur devalveringspolitiken, resulterade emellertid tillsammans med ett stort kreditutbud i att industriinvesteringarna ökade kraftigt under den senare hälften av 1980-talet och uppgick 1989 som högst till 3,8 procent av BNP. Ökningen var dock inte beständig och redan 1991 hade investeringarna fallit tillbaka till drygt 2,5 procent av BNP.¹

Investeringarnas betydelse framgår av det starkt positiva sambandet mellan kapitalbildning och förädlingsvärde (figur 4.4). Det kan här noteras att länder med stora andelar industriproduktion i relativt råvaru- och kapital-

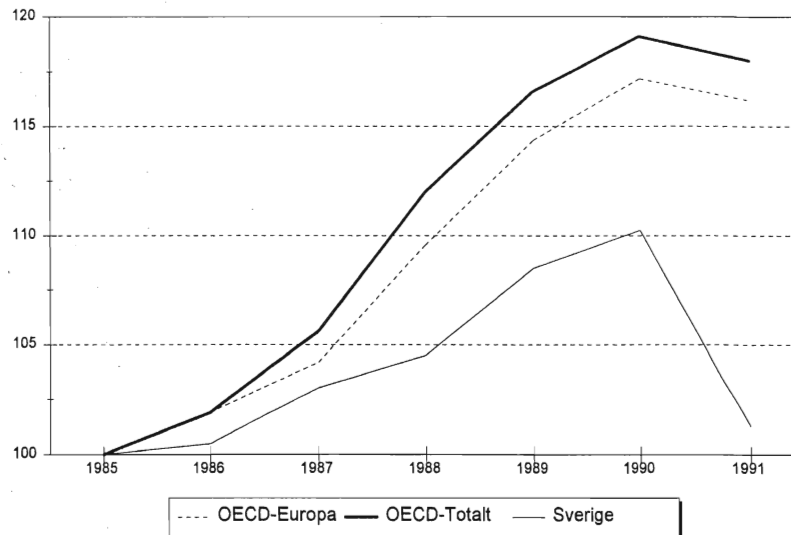
¹ För 1991 finns dessvärre ingen jämförbar statistik för de övriga OECD-länderna i figur 4.3. Att döma av industriutvecklingen i dessa finns dock ingen anledning tro att de haft en motsvarande minskning.

intensiva branscher (skogs-, järn- och stålindustrierna samt i viss mån energiindustrin) får ut förhållandevis lite förädlingsvärde för sina investeringsinsatser. Av de högindustrialiserade länderna hör Kanada, Finland, Nederländerna, Norge, Italien och Österrike till den gruppen. Särskilt Japan, USA, Tyskland och i viss utsträckning Storbritannien får ut förhållandevis mycket förädlingsvärde per investerad krona, medan Sverige befinner sig någonstans i mitten. En förklaring till detta kan vara att det traditionella investeringsbegreppet endast omfattar investeringar i realkapital (maskiner, byggnader, inventarier), medan investeringar i kompetens- och humankapital i regel exkluderas. Dessa sistnämnda kapitalkategorier är särskilt viktiga i den mindre råvaruorienterade tillverkningen och kan dessutom lättare än traditionellt realkapital omlokaliseras mellan länder.

Vi kan följaktligen inte urskilja några betydande skillnader i investeringsvolym mellan Sverige och andra länder under 1980-talet. Om istället strukturen på industrins investeringar studeras, framtonar vissa skillnader med avseende på fördelning dels mellan Sverige och utlandet, dels mellan branscher. Den våg av utlandsinvesteringar som karakteriserade 1980-talet leddes – bortsett från ett par år – av verkstadsindustrin. Att kvantifiera och särskilja en EG-effekt i detta sammanhang är givetvis mycket svårt. I en studie baserad på uppgifter från ett stort antal företag framgår dock, att bland annat osäkerheten angående Sveriges framtida relation till EG medförde att investeringarna förlades utanför Sverige i högre grad än vad som annars skulle varit fallet (Braunerhjelm 1990). Liknande resultat kan konstateras för de andra nordiska länderna (Karlsen 1990, figur 4.5). Detta kan ha bidragit till att Sverige gick miste om ett tillskott av moderna, avancerade och högförädlade produktionsanläggningar. Det alarmerande i denna utveckling är att ett flertal studier tyder på att storföretagens ökade utlandsinvesteringar i allt högre grad ersätter inhemska investeringar, särskilt inom den mer avancerade industrin (Belderbos 1992, Braunerhjelm & Oxelheim 1992, Lipsey & Stevens 1992). Detta riskerar att på sikt underminera välfärden i Sverige, särskilt om inte utflödet kompenseras av ett ökat inflöde av utländska företags investeringar.

En ytterligare faktor som påverkar investeringarnas struktur är branschfördelningen. Verkstadsindustrins andel av industriproduktionen har stagnerat, eller fallit, sedan början av 1980-talet (Dahmén 1992). Investeringarna tenderar därmed att ändra karaktär och förskjutas mot mer processintensiv, lågförädlade industri. Båda dessa faktorer – utlandsinvesteringarna

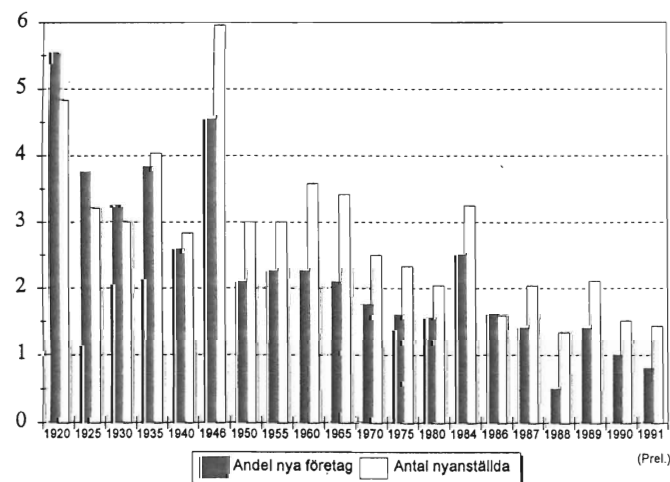
Figur 4.1 Industriproduktionens utveckling i OECD-länderna och i Sverige, 1985–1991. Index 1985=100

Källa: SCB TSDB MEI.

Figur 4.2 Antal nya industriföretag i procent av beståndet samt sysselsättningstillskott genom nya industriföretag, 1920–1991

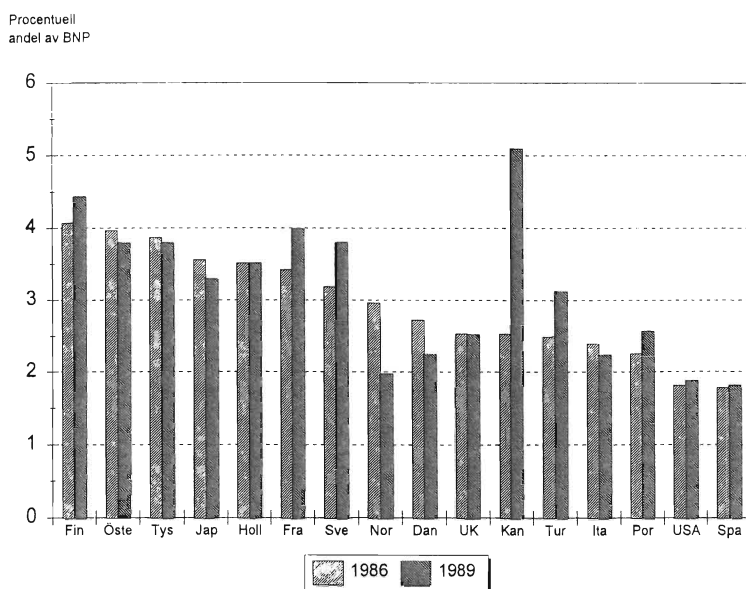
Procentuell andel nyetablerade företag
resp. 1000-tal nyanställda

Anm: För att få jämförbarhet med tidigare statistik har endast företag med mer än en sysselsatt inkluderats i nyetableringsstatistiken 1986–1991. För denna period baseras statistiken för sysselsättningen på SCBs skattningar av ett relativt litet urval företag. Egenföretagare ingår ej.

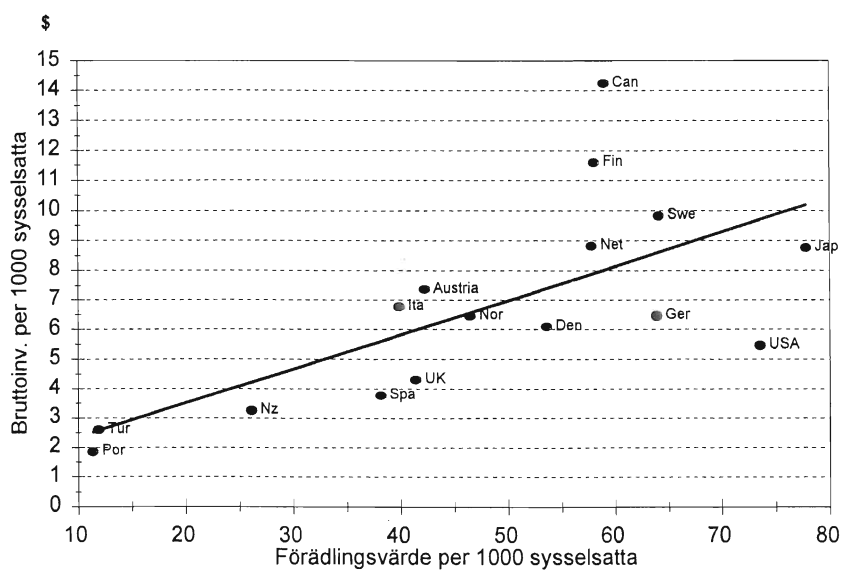
Källa: Du Rietz (1985), Jagrén (1988), samt egna beräkningar utifrån SCBs nyetableringsstatistik (F15 SM 9201).

Figur 4.3 Industrins bruttoinvesteringar som andel av BNP, 1986 och 1989

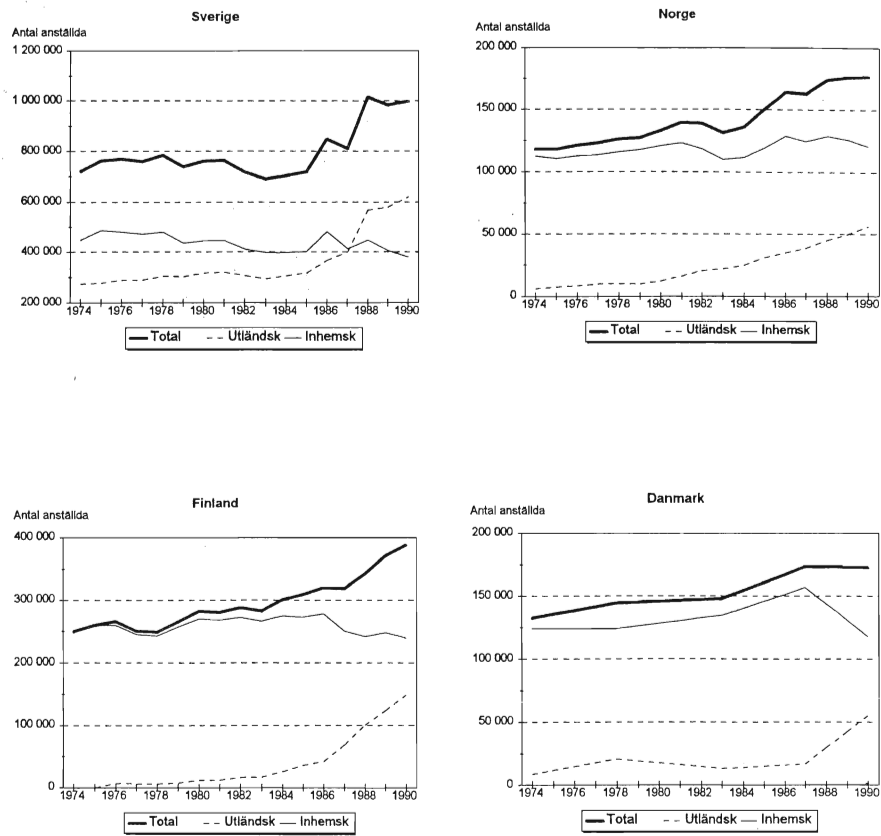
Källa: United Nations, Yearbook 1991 samt Statistisk Årsbok 1992/93.

Figur 4.4 Sambandet mellan bruttoinvesteringar per sysselsatt och förädlingsvärde per sysselsatt i industrin för ett urval OECD-länder, 1989

Källa: United Nations, Yearbook 1989, 1990 samt Statistisk Årsbok 1992/93.

Figur 4.5 Antalet anställda i de 30 största industriföretagen i Sverige, Norge, Finland och Danmark fördelade på den utländska respektive den inhemska verksamheten, 1974–1990

Källa: Heum m.fl. (1992).

och branschförskjutningen – har också konsekvenser för småföretagen och nyetableringarna, något som vi återkommer till längre fram.

En hypotes som framförts är att småföretagens investeringar behandlats mindre gynnsamt än storföretagens, bland annat därför att de senare haft lättare att erhålla förmånliga krediter samt haft ett närmare samarbete med den politiska makten. Ur IUIs egna databaser framgår dock att stora och små företag investerar ungefär lika stor andel av sin omsättning (tabell 4.1) i Sverige.¹ Eftersom dessa databaser omfattar endast ett gemensamt år för de olika storlekskategorierna – som dessutom sammanfaller med en period då storföretagen framför allt expanderade utanför Sverige – måste resultaten tolkas med stor försiktighet.

Tabell 4.1 Investeringarnas andel av omsättningen för storföretag, medelstora företag och småföretag, 1988–1990

	Storföretag	Medelstora företag	Småföretag
1988	5	5,3	4,9
1989	-	5,8	4,2
1990	-	5,6	5,3

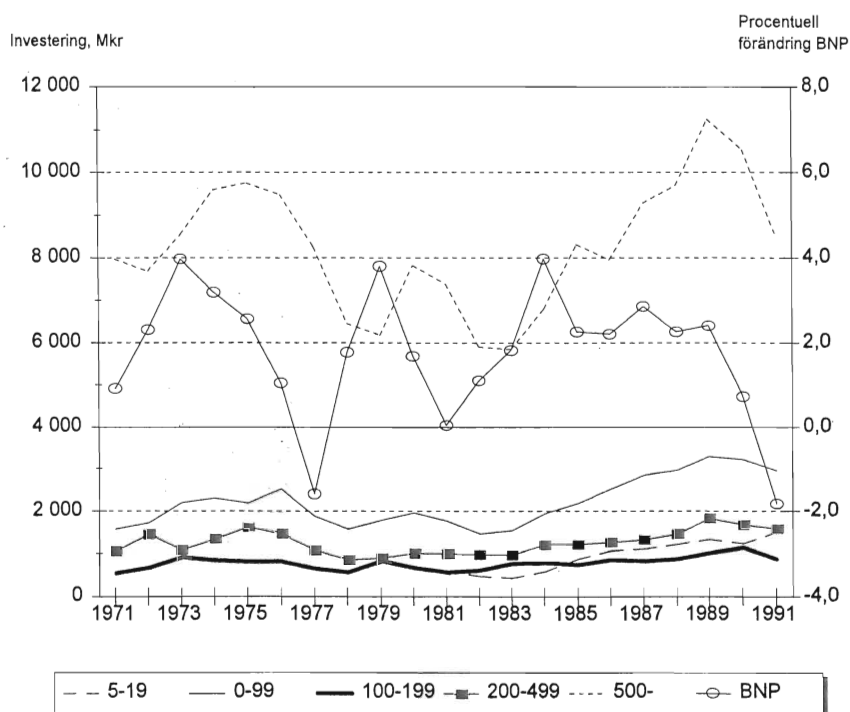
Källa: IUIs databaser.

Enligt SCBs statistik över de totala investeringarna inom tillverkningsindustrin bidrar de mindre företagen (0–99 anställda) med en anmärkningsvärt stor investeringsandel; betydligt större – och dessutom växande – jämfört med de medelstora företagen (100–499 anställda). Sett över en längre tidsperiod är dock variationerna i investeringarna betydligt mindre för de medelstora företagen (figur 4.6). Allra mest fluktuerar storföretagens investeringar. Samvariationerna är emellertid tydliga såväl mellan de olika företagskategorierna som med BNP-utvecklingen. I regel är det storföretagens investeringar som vänder först, eftersom storföretagen ofta erhåller bättre och snabbare information, och sedan följer de mindre och medelstora företagen efter. Storföretagen har dessutom större möjligheter att snabbt omfördela investeringarna mellan Sverige och utlandet.

Den starka korrelationen i investeringsmönstret mellan de minsta och de största företagen indikerar två viktiga samband; för det första att de

¹ Samtidigt som vinstutvecklingen skiljer sig mellan företagen (se Braunerhjelm 1991).

Figur 4.6 Industrins (SNI 3) bruttoinvesteringar fördelade på företagsstorlekar, 1971–1991
1975 års priser

Källa: SCB.

mindre företagen på kort sikt är starkt beroende av storföretagen och, för det andra, att den totala investeringsvolymen i hög grad beror på storföretagens agerande.¹ De medelstora företagen (100–499 anställda) uppvisar ett avsevärt stabilare investeringsmönster än småföretagen men står för en förhållandevis liten andel av investeringarna. I länder – som Sverige – där industrin domineras av ett fåtal företag kommer följaktligen besluten på mikronivå (företag) att snabbt slå igenom på makronivå (hela samhällsekonomin). Ju känsligare företagen är för förändrade produktionsbetingelser i olika regioner och länder, desto mer exponerad – sårbar – är samhällsekonomin för beslut att förlägga produktionen utanför Sverige (Braunerhjelm 1993b).

¹ Korrelationskoefficienten mellan investeringarna i de största arbetsställena (fler än 500 anställda) och övriga är 0,85, med undantag för arbetsställen med 100–199 anställda, där korrelationen är betydligt lägre (0,66).

I detta perspektiv blir småföretagens förutsättningar och betydelse för den industriella utvecklingen allt viktigare. Dels återfinns de framtida tillväxtföretagen inom denna grupp, dels arbetar små och medelstora företag ofta i ett symbiotiskt förhållande med storföretagen. En mångsidig småföretagssektor är därför ett viktigt element i den totala industrins förnyelse samt en förutsättning för ökade investeringar och en konkurrenskraftig och växande industriproduktion (Eliasson 1989). Samtidigt finns det ingen möjlighet att på kort sikt ersätta storföretagen med en snabbt expanderande småföretagssektor.¹

Småföretag och nyetableringar i svensk tillverkningsindustri²

Småföretagens och nyetableringarnas roll i den ekonomiska utvecklingen har under senare år uppmärksammats i ett flertal studier.³ En slutsats från dessa studier är att småföretagen står för en stor och växande andel av den totala sysselsättningen i praktiskt taget samtliga industrialiserade länder (tabell 4.2). Särskilt påtagligt är detta inom servicenäringarna. Men även inom tillverkningsindustrin har en trendmässig förskjutning mot mindre enheter och företag ägt rum. Ett spektakulärt exempel är de amerikanska så kallade minimills, d.v.s. mini-stålverk, som under 1980-talet uppvisade den högsta lönsamheten i USAs stålindustri.

Utvecklingen inom tillverkningsindustrin går därmed i en helt annan riktning än vad som förutspåddes av experter långt in på 1980-talet. Man brukar som förklaring åberopa bland annat teknologiska framsteg, ändrade konsumtionsmönster samt externalisering, eller ”avknoppning”, av perifera

¹ Vikten av detta förstärks av mönstret i de svenska företagens utlandsinvesteringar, där pågående forskning tyder på att företagen valt att lokalisera sig i länder som redan har stor produktion i samma bransch (Braunerhjelm & Svensson 1993). Liknande resultat har framkommit i en enkät till utländska företag i Sverige, där IUI haft möjlighet att komplettera med frågor rörande underleverantörernas kompetens (Näringslivets ekonomifakta 1993).

² I detta avsnitt kommer termen företag att genomgående användas oavsett om statistiken baseras på arbetsställdata eller företagsdata. I figurerna och tabellerna specificeras på vilken typ av data statistiken baseras.

³ Se studier av Acs & Audretsch (1987, 1989), Baldwin & Gorecki (1989, 1990a, b), Carlsson (1989), Storey & Johnson (1990), Loveman, Piore & Sengenberger (1990), Thurik (1990), Eliasson (1991), Braunerhjelm (1993a) samt Carlsson & Taymaz (1993).

Tabell 4.2 Sysselsättning procentuellt fördelad på små och medelstora företag. Tidsserier för olika länder avseende tillverkningsindustrin, arbetsställdata, 1957–1984

Japan	1957	1962	1971	1977	1980	1982	1984
Små	59	52	51	56	58	56	55
Medelstora*	73	68	67	71	74	72	72
USA			1974	1978	1980	1982	1985
Små			24,4	25,3	25,2	26,9	27,6
Medelstora			57,2	58,3	58,2	59,6	61,4
Frankrike	1954	1966		1974		1981	
Små	52	48		45		47	
Medelstora	75	74		72		73	
(Väst)Tyskland**	1963		1970	1976	1980		1984
Små	20		18,5	19,6	18,3		18,6
Medelstora	48,2		46,6	48,3	47,6		48,5
Italien	1951	1961	1971			1981	
Små	54,2	56,9	54,6			59,1	
Medelstora	74,6	78,5	76,9			80,3	
Schweiz	1955	1965		1975			1985
Små	43,6	37,8		38,4			33,2
Medelstora	80,1	76,8		78,3			77
England	1954	1963	1970	1975			1983
Små	24,2	20,2	18,4	19,7			26,2
Medelstora	56,5	50,9	45,4	45			53,2
Sverige		1968	1973	1978	1983		1988
Små		39	35,3	27,5	28,2		23,7
Medelstora***		52,7	48,9	40,8	41,7		37,9

Anm: Små företag definieras som företag med färre än 100 anställda, medelstora som företag med färre än 500 anställda. Observera att detta innebär att andelen sysselsatta i små företag ingår i andelen sysselsatta i medelstora företag.

* 100–299 anställda; ** hantverk ingår i siffrorna efter 1976; *** upp till 200 anställda.

Källa: Loveman m.fl. (1990), Braunerhjelm & Carlsson (1993).

verksamheter för att koncentrera produktionen till några få kärnverksamheter. Denna förskjutning mot en ökad roll i ekonomin för de mindre företagen kan observeras, med några få undantag, oavsett ländernas institutionella förhållanden, regelsystem och traditioner. Sverige är ett av dessa undantag; i motsats till den överväldigande delen av de industrialiserade länderna har anläggningsstorleken fortsatt att öka i Sverige även under 1970- och 1980-talen (Carlsson 1992).

Bör denna utveckling föranleda oro i ett land – som Sverige – som redan har flera internationellt konkurrenskraftiga företag? Ett av de skäl som brukar anföras för nyetableringar och en vital småföretagssektor är deras pådrivande roll vad gäller konkurrens och omvandlingstryck i samhälls-ekonomi. Som tidigare noterats tar det dock lång tid, minst 15 år, innan effekterna kan spåras på makroplanet (Taymaz 1993). Positiva konkurrens-effekter i form av högre prestanda hos existerande företag och snabbare utslagning kan dock noteras redan på kort sikt. De positiva effekterna på makronivå kan helt raderas om nyetableringstakten blir så hög att den leder till överhettning. Denna extrema situation är dock inte särskilt sannolik och kan knappast ses som något egentligt hot för Sverige.

Olika studier har dessutom konstaterat ett samband mellan nyetableringar och innovationer. I vilken utsträckning de nya företagen bidrar med innovationer, eller utvecklar innovationer som härstammar från redan befintliga företag, är inte helt klarlagt. Dahmén (1950) hävdar att nyetablerade företag främst utnyttjar redan befintliga innovationer, medan till exempel Rothwell & Zegweld (1982) anser att nya företag i icke obetydlig utsträckning baseras på innovationer. Enligt Williamson (1975) är mindre företag den organisationsform som är bäst lämpad i den initiala fasen av en innovationsprocess, det vill säga vid själva uppfinnandet eller konstruktionen av en ny produkt. Däremot är storföretagen bättre rustade att marknadsföra och lansera produkten. Dessa kompletterande egenskaper leder till att framgångsrika småföretag ofta förvärvas av storföretagen i ett visst utvecklingskede, med varierande kommersiell framgång. Många gånger försvinner dock det mindre företags produkt i storföretags administration. Detta understryker ytterligare behovet av att en vital, innovativ och experimenterande småföretagssektor etableras som kontinuerligt driver på den industriella förnyelsen, antingen genom att själva växa eller genom att ge storföretagen möjlighet att komplettera sin förnyelse genom förvärv av mindre företag (Eliasson 1986a).

Dessa axplock ur den tidigare forskningen illustrerar de mindre företagens och nyetableringarnas viktiga roll för dynamiken inom industrin. Dessutom verkar ofta både de mindre företagen och storföretagen i nätverksstrukturer som gör dem beroende av varandra. Den ena kategorin kan inte ersätta den andra; däremot kan ett tomrum på småföretagssidan också påverka lokaliseringen av de större företagens investeringar. Sett i detta perspektiv, hur väl representerade är småföretagen i svensk tillverkningsindustri och hur har de utvecklats över tiden? Sker en kontinuerlig nyetabler-

ing av företag som kan fylla ett eventuellt tomrum efter storföretagen? I det följande kommer först en redogörelse för småföretagens utveckling i svensk industri. Därefter diskuteras nyetableringarna i Sverige och jämförs med dem i några andra, mindre länder.

Småföretag inom svensk industri¹

Forskning som rör de nya och de små företagens ekonomiska betydelse stöter alltid på statistiska problem. Särskilt beträffande nyetableringarna är statistiken bristfällig. Uppgifter avseende företag i olika storleksklasser återfinns i skilda statistiska register som baseras på olika definitioner, vilket gör att kopplingen mellan dessa register är oklar. Dessutom har beräkningsgrunder och urval ändrats vid flera tillfällen, vilket försvårar jämförelser över tiden. Vissa trendmässiga förändringar kan dock urskiljas.

För den minsta storleksklassen – egenföretagare utan anställda – visar statistiken att dessa under perioden 1975–1982 minskade i industrin med knappt 8 procent (tabell 4.3). På grund av en omläggning av statistiken ökade egenföretagandet under 1983 med ca 200 procent, en nivå som bibehölls med mindre variationer fram till 1989, för att därefter falla med ca 25 procent.² Det senare förklaras bland annat av att en omsättningsgräns (endast företag som omsätter mer än 96 000 kr ingår) infördes 1990. Under 1991 minskade antalet egenföretagare med knappt 3 procent.

I storleksklassen 1–4 anställda minskade antalet företag med drygt 33 procent mellan 1975 och 1986. Sysselsättningsminskningen var något lägre, ca 21 procent, vilket betyder att en förskjutning ägt rum mot de största företagen i denna storleksklass, det vill säga de med 4 anställda. Därefter skedde en kraftig ökning av antalet företag fram till 1989 (42 procent fler 1989 än 1986).

¹ Småföretag definieras i regel som företag med färre än 200 anställda och medelstora företag som företag med upp till 500 anställda. Det finns dock ingen internationellt accepterad, enhetlig definition av mindre och medelstora företag, vilket försvårar internationella jämförelser. Nivåer och variabler varierar mellan olika länder. Inom t.ex. EG bygger huvuddefinitionen av små och medelstora företag på tre kriterier: antal anställda skall vara färre än 500, fasta tillgångar skall understiga 75 miljoner ECU och annat företags ägarandel får uppgå till högst en tredjedel. Därutöver har EG åtminstone åtta andra definitioner av små och medelstora företag beroende på t.ex. olika stödsatser.

² Före 1983 baseras statistiken på årsverken, d.v.s. antal arbetade timmar/år, därefter på antal anställda. Dessa beräkningsförfaranden är alltså inte jämförbara.

Tabell 4.3 Sysselsättning (AN) och antal företag (AS) fördelade på egenföretagare och företag med 1–4 anställda, SNI 2 och 3, 1975–1991

	Gruvindustri (SNI 2)		Tillverkningsindustri (SNI 3)	
	Egenföretagare	1–4 anställda	Egenföretagare	1–4 anställda
1975: AS	254	406	10 347	14 054
AN		757		25 815
1976: AS	262	399	10 511	13 987
AN		735		26 123
1977: AS	260	375	10 198	13 342
AN		673		24 813
1978: AS	241	364	10 008	13 188
AN		685		24 688
1979: AS	267	354	10 553	12 959
AN		662		24 220
1980: AS	272	352	11 276	13 379
AN		653		25 024
1981: AS	242	354	9 439	13 157
AN		654		23 444
1982: AS	231	335	9 545	12 326
AN		617		24 175
1983: AS	646	312	27 959	11 681
AN*		637		23 380
1984: AS	694	314	30 372	11 115
AN		644		24 031
1985: AS	700	300	31 026	10 811
AN		635		23 538
1986: AS	525	189	26 810	9 420
AN		403		20 427
1987: AS	546	300	26 279	11 722
AN		627		25 236
1988: AS	548	316	27 262	12 331
AN		686		26 576
1989: AS	542	323	27 934	13 416
AN		675		28 616
1990: AS**	401	302	21 288	13 210
AN		652		27 944
1991: AS	382	304	20 654	12 905
AN		645		27 300

* Före 1983 årssysselsatta, därefter antal anställda.

** Omsättningsgränsen 96 000 kronor infördes 1990.

Källa: SCB, CFAR.

Mellan 1989 och 1991 minskade återigen antalet företag och 1991 var nivån densamma som 1979.¹ Efter 1986 ökade också sysselsättningen markant (ca 34 procent) men på grund av omläggningen av statistiken kan vi inte ställa denna ökning i relation till sysselsättningen före 1983, eftersom ökningen kan bero på att antalet deltidanställda ökade. Den registrerade ökningen i antal anställda under perioden 1986–1991 i företag med 1–4 anställda behöver alltså inte motsvaras av en ökning i antal arbetade timmar, även om en viss uppgång bör ha skett.

För den industri som har fler än 4 anställda, och där uppgifterna hämtats ur SCBs industristatistik, har data samlats in under perioden 1968–1988 på treställig nivå för totalt 40 branscher fördelat på 6 storleksklasser.² Den mest anmärkningsvärda observationen gäller de minsta företagen (5–9 anställda), vilka minskade med hela 80 procent under perioden (från ca 5 800 företag till ca 1 200). Totalt har antalet företag minskat från ca 14 000 år 1968 till ca 9 000 två decennier senare, det vill säga reduktionen i antal företag är praktiskt taget uteslutande hänförlig till den minsta storleksklassen (Carlsson 1992).

Enligt konkursstatistiken är det huvudsakligen små företag som slås ut, vilket följaktligen utgör en viktig förklaring till minskningen. Dessutom har en del företag vuxit ur småföretagsdefinitionen, medan andra har fusionerats eller köps upp av andra företag vilket har medfört att antalet småföretag minskat. Tillsammans med den låga nyetableringen har denna utveckling lett till att den i internationell jämförelse redan modesta andelen småföretag i svensk industri ytterligare minskat (Braunerhjelm & Carlsson 1993).

Ökningen i antal företag har varit koncentrerad till storleksklasserna 100–200 samt fler än 200 anställda, medan antalet företag med 10–100 anställda har varit relativt oförändrat. Denna utveckling överensstämmer till viss del med de resultat som Du Rietz (1975, 1980) redovisar för perioden 1954–1970. I Du Rietz studie är tillväxten av nya företag koncentrerad till enheter med fler än 20 anställda. Antalet företag med färre än 20 anställda var dock, i motsats till under 1970- och 1980-talen, jämförelsevis stabilt.

Samtidigt måste beaktas att sammansättningen av industrins produktion förändrats under de senaste decennierna, något som inte fångas upp av den

¹ Den omsättningsgräns som nämndes kan endast marginellt ha påverkat dessa siffror.

² Storleksklasserna är fördelade efter antalet anställda enligt följande: 5–9, 10–19, 20–49, 50–99, 100–199 samt fler än 200 anställda.

befintliga statistiken.¹ Dels har tjänsteintensiteten inom företagen ökat, dels har produktionen av industrirelaterade tjänster ökat, särskilt under 1980-talet. Denna produktion registrerades i den privata tjänstesektorn och föll därmed helt utanför industristatistiken (Eliasson 1987, Braunerhjelm 1992a). Basen för industriell produktion är dock fortfarande huvudsakligen varuproduktion och en kontinuerlig minskning i denna kommer att få återverkningar på tjänsteproduktionen. I exempelvis USA har särskilt konsulttjänsterna minskat kraftigt under 1990-talet, dock med en viss eftersläpning i förhållande till varuproduktionen. En liknande effekt kan spåras i den svenska statistiken (se bilaga I). I vilken utsträckning förändringarna är konjunkturellt respektive strukturellt betingade är dock ännu inte klarlagt.

Nyetableringar och nedläggningar

Som tidigare konstaterats är nyetableringar och nedläggningar av företag av central betydelse för den industriella förnyelsen. Först under senare år har SCB mer systematiskt följt utvecklingen av nyetableringarna och företagsnedläggningarna, vilka tidigare studerats av bland annat Dahmén (1950) och Du Rietz (1975, 1980). Skillnader i mätmetoder gör att SCBs data inte är direkt jämförbara med tidigare använda data. Således inkluderar SCBs statistik även företag utan anställda, egenföretagare, medan tidigare studier vanligtvis inkluderat endast företag med minst fem anställda. Likaså har tidigare datasammanställningar försökt ta hänsyn till hur länge företaget existerat. I regel har ett år satts som minimum.²

Paradoxalt nog vet vi därför mer om nyetableringarnas omfattning under 1950- och 1960-talen än under 1970-talet och delar av 1980-talet. I Du Rietz

¹ Brister i industristatistiken påverkar branschfördelningen av nyetableringarna, eftersom så kallade industrirelaterade tjänster faller utanför industristatistiken. Det är här som merparten av nyetableringarna skett. Dessa tjänster låg tidigare ofta inom företagen men har sedan dels avknoppats, dels etablerats som nya tjänster. Å andra sidan innebär detta att tjänsteproduktionen blir mer konjunkturkänslig och följaktligen skulle även konkursstatistiken påverkas. Mellan 70 och 80 procent av de nyetablerade företagen återfanns 1985–1990 inom tjänstesektorn.

² För en noggrannare genomgång av metodproblemen se Du Rietz (1985). Det kan noteras att den statliga långtidsutredningen (LU) 1992 inte tagit hänsyn till skillnaderna i statistiken före och efter 1985 utan endast fyllt på den tidigare statistiken med SCBs siffror (SOU 1992:19, s. 310). Detta ger en överdriven bild av antalet nyetablerade företag. Exempelvis uppgick antalet företag utan anställda (egenföretagare) till ca 40 procent av nyetableringarna under perioden.

studie över etableringar och nedläggningar i tillverkningsindustrin under perioden 1954–1970 – baserad på dels offentliga källor, dels eget material – visas hur nyföretagandet ökade fram till mitten av 1960-talet för att därefter minska drastiskt. Storföretagens dotterbolag uppvisar liknande utveckling. Under samma period varierade företagsnedläggningarna betydligt mellan olika år. Nettotillskottet var dock positivt under större delen av perioden, men en märkbar försvagning kan noteras i slutet av perioden (1966–1970). Denna utveckling mot minskande nyetableringar fortsatte även under 1970-talets första hälft (Odén 1976). Det kan konstateras att nyetableringarna fallit trendmässigt under hela perioden 1920–1991 (figur 4.2).

Enligt SCBs statistik över etableringar och nedläggningar av företag (juridiska enheter), som påbörjades under 1980-talet, skedde en ökning av nyetableringarna i mitten av 1980-talet. För tillverkningsindustrin som helhet har dock etableringarna minskat under senare hälften av 1980-talet (tabell 4.4 och figur 4.2). Under 1991 minskade nyetableringarna med hela 40 procent. För första gången på lång tid var nettotillskottet då också negativt. Konkurserna, som under större delen av 1980-talet låg på en konstant nivå, ökade under perioden med drygt 150 procent på grund av den drastiska försämringen av ekonomin i slutet av perioden.

Tabell 4.4 Totala antalet nyetableringar och företagsnedläggningar inom tillverkningsindustrin, 1982–1991

	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Nyeta- blering	-	-	-	2 550	2 270	2 470	2 160	2 390	2 380	1 440
Konkurser	896	823	815	907	946	884	812	863	1 391	2 282
Netto	-	-	-	1 643	1 324	1 586	1 348	1 527	989	-842
Andel nyeta- blering	-	-	-	-	4,7	5,1	4,4	4,7	4,6	3,3

Anm: Företag med en årsomsättning understigande 30 000 kr ingår ej i SCBs nyetableringsstatistik, medan företag med ingen anställd (egenföretagare) är inkluderade.

Källa: SCB SM R13, F15, varierande årgångar.

Av naturliga skäl är huvuddelen av de nyetablerade företagen små. Sålunda hade endast 9 procent av dessa företag fler än nio anställda 1991. Den totala sysselsättningseffekten inom tillverkningsindustrin av nyetableringar under 1991 uppgick till blygsamma 2 000–3 000 personer och endast 50

procent av företagen hade en omsättning överstigande 300 000 kronor. Som framgår av figur 4.2 har sysselsättningseffekterna av nyetablerade företag också minskat kraftigt under de senaste decennierna.

Företag med upp till 10 anställda stod för 76 procent av det totala antalet konkurser under perioden 1982–1991. Av de nyetablerade företagen hade ca 50 procent lämnat marknaden efter 5 år, företrädesvis på grund av konkurs (ERU 1992). Denna överlevnadsprocent är betydligt lägre än vad som rapporterats i en omfattande intervju- och enkätundersökning (NUTEK 1992b), men den överensstämmer bättre med mätningar – som redogörs för längre fram – i andra länder.

Ett utmärkande drag är alltså att de svenska nyetableringarna i tillverkningsindustrin har minskat praktiskt taget kontinuerligt sedan 70 år tillbaka. Hur kan detta förklaras? Kan vi skönja samma utveckling i andra länder? Beträffande den förstnämnda frågan brukar konjunktursvängningar anges som en viktig förklaringsvariabel, det vill säga nyetableringarna samvarierar med upp- och nedgångar i ekonomin. Därtill kan för Sverige två specifika förhållanden framhållas; den höga företagskoncentrationen samt den starka tillväxten i offentlig sektor. Båda dessa faktorer försvagar incitamenten att starta nya företag. Ett annat skäl är att tillgången på kompetent arbetskraft begränsas i perioder av full sysselsättning, vilket har präglat Sverige under de senaste decennierna. Ett ytterligare skäl är att bankerna koncentrerar sig på sina storkunder, eftersom de inte har samma inarbetade kontakter med de mindre företagen – särskilt de nyetablerade – och därför upplever riskbedömningen av dessa vara svårare. Preliminära skattningar indikerar att de båda sistnämnda faktorerna har haft ett negativt inflytande på andelen småföretag och nyetableringarna medan konjunkturförändringarna haft en mindre effekt. De hittills uppnådda resultaten uppmuntrar till fortsatta studier men tillåter f.n. inte några ytterligare definitiva slutsatser.¹

¹ Tidsserierna omfattar endast 10 år och måste utökas. OLS-skattningar har gjorts med antingen andelen småföretag eller andelen nyetablerade företag som beroende variabel och andel sysselsättning i den offentliga sektorn, BNP-förändringarna och – i nyetableringsfallet – företagskoncentrationen som oberoende variabler. Resultaten visar en starkt signifikant negativ effekt på andelen småföretag av den offentliga sektorns expansion samt att företagskoncentrationen inverkar negativt på nyetableringarna (signifikant på 10-procentsnivån).

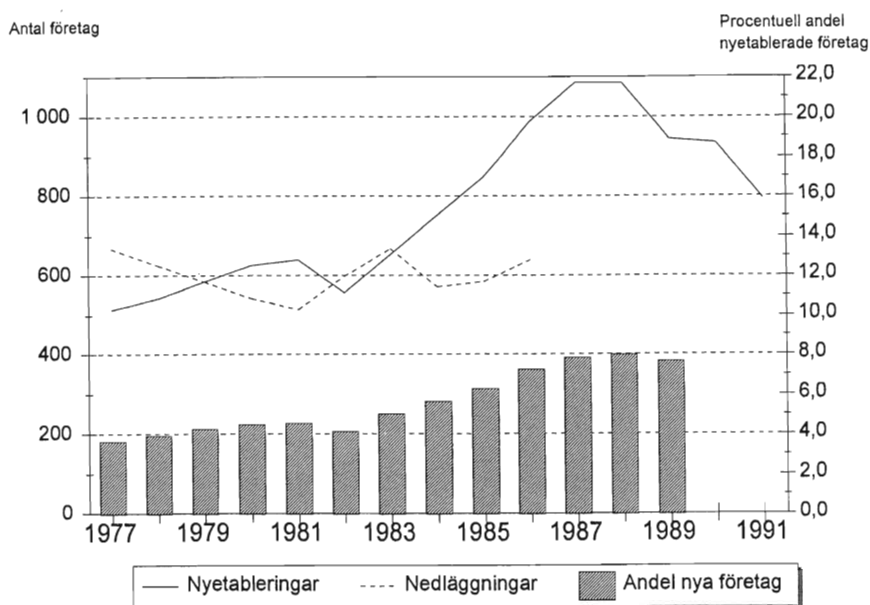
I jämförelse med andra nordiska länder är andelen nyetablerade företag i svensk tillverkningsindustri mycket låg.¹ I Norge var andelen nyetablerade industriföretag i slutet av 1980-talet mellan 7 och 8 procent, det vill säga nästan dubbelt så stor som i Sverige under samma period, se figur 4.7 (Boye & Kinserdal 1992). Danmark har endast statistik för den senare hälften av 1980-talet då nyföretagandet var 2–3 gånger större än i Sverige, se figur 4.8 (Bøegh Nielsen m.fl. 1992). Finland uppvisar den överlägset största andelen nyetablerade företag (Ylä-Antilla 1993). Rekordåret 1985 uppgick tillskottet av nya företag till knappt 20 procent av antalet befintliga företag (se figur 4.9). Motsvarande andel för Sverige var då ungefär 5 procent. Liksom Sverige har Norge, Finland och Danmark fått erfara minskande nyetableringar de senaste åren. Våra grannländer har dock minskat från en betydligt högre nivå än Sverige. Utvecklingen i Finland skiljer sig något, eftersom nyetableringarna återigen ökar efter 1990, vilket kan bero på Finlands speciella situation med en mycket hög arbetslöshet.

Beträffande nedläggningarna är informationen från andra länder mer fragmentarisk. Nettotillskottet av företag förefaller emellertid ha varit särskilt stort i Finland, samtidigt som utslagningen ökade kraftigt i slutet av 1980-talet och i början av 1990-talet. Överlevnadsfrekvensen för de nyetablerade företagen är i Norge och Danmark omkring 55 procent efter ca 5 år, det vill säga motsvarande den som registrerats i Sverige. I Norge har denna efter 10 år minskat till 40 procent (Kristiansen 1992). Liknande resultat har också erhållits i amerikanska mätningar (Medoff, Hamilton & Brown 1990).

Uppgifter om bestående effekter på sysselsättningen är knapphändiga. I Norge beräknas dock sysselsättningstillskottet av nyetableringar under en tioårsperiod (1977–1986) uppgå till 12 procent av industrissysselsättningen vid periodens slut (Kristiansen 1992). Tidigare mätningar för Sverige visar betydligt mindre effekter. I Du Rietz studie (1975, s. 16) uppgick motsvarande andel till

¹ På aggregerad nivå har tidigare mätningar visat att andelen nyetablerade företag i Sverige kan jämföras med den i andra, små länder (NUTEK 1992b). I detta kapitel, där jämförelserna med de andra nordiska länderna baseras på närmast heltäckande statistik från IUIs systerorganisationer (NØI, ETLA) och från Danmarks Statistik och Industri- og Handelsstyrelsen i Danmark, visas att nyetableringarna inom industrin är betydligt färre i Sverige. Notera att Finlands statistik innefattar egenföretagare och därför skall jämföras med de svenska nyetableringarna i tabell 4.4. Danmarks statistik däremot exkluderar egenföretagare, varför en jämförelse med de svenska korregerade nyetableringarna i figur 4.2 är relevant. För Norge omfattar statistiken endast företag med fler än en anställd, d.v.s. exakt samma definition som för de svenska nyetableringarna under 1980-talet (figur 4.2). För perioden 1987–1991 är de norska siffrorna inte av samma kvalitet som för perioden 1977–1986.

Figur 4.7 Nyetableringar och nedläggningar i Norges industri samt nya företag i procent av befintliga företag, företagsdata, 1977–1991

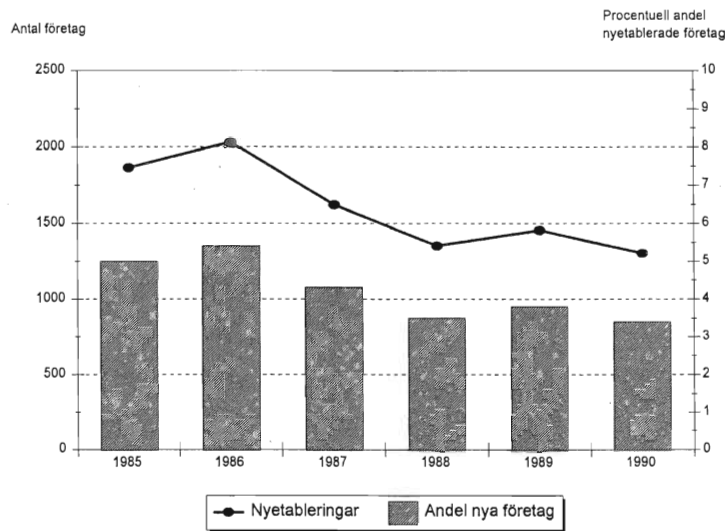

Källa: Boye & Kinserdal (1992), Kristiansen (1992).

ca 4 procent efter 10 år. Enligt Lindbeckkommissionen (se bilaga 18 i SOU 1993:16) var sysselsättningsandelen för företag etablerade 1985 också omkring 4 procent, dock var mätperioden endast 5 år.

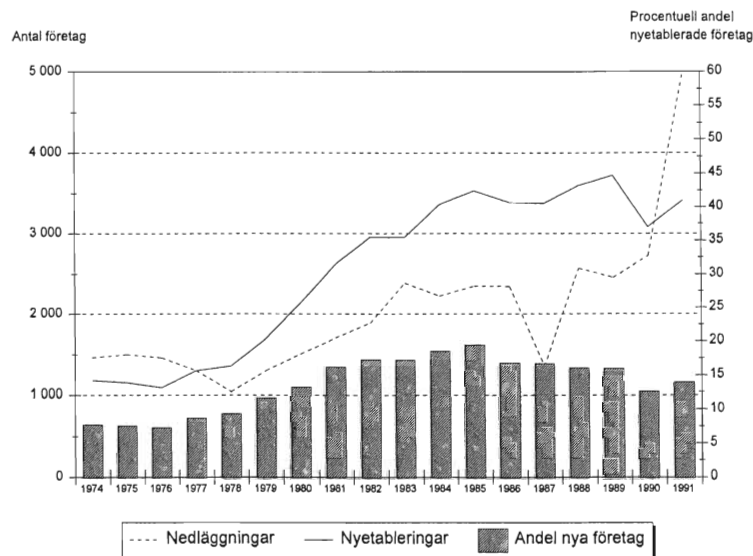
Nyföretagandet i Sverige passeras också med bred marginal av nyetableringarna i till exempel USA, Tyskland, Frankrike och Storbritannien (NUTEK 1992b). I Tyskland är antalet nyetablerade företag i förhållande till den befintliga företagsstocken ungefär dubbelt så stort som i flertalet andra länder. Även USA uppvisar höga nyetableringstal, ungefär tre gånger så stora som Sverige (Fölster 1993). Inom EG har ökningen i företagsbeståndet under senare hälften av 1980-talet uppgått till 2–3 procent per år och varit koncentrerad till småföretagen, medan storleksklassen 100–499 anställda har minskat (NUTEK 1992b, EC Commission 1992). Detta kan jämföras med utvecklingen i Sverige 1978–1988, där antalet småföretag i tillverkningsindustrin minskade med 42 procent, eller drygt 4 procent per år (Carlsson 1992).

Figur 4.8 Nyetableringar i Danmarks industri samt nya företag i procent av befintliga företag, företagsdata, 1985–1990

Källa: Bøegh Nielsen m.fl. (1992, 1993).

Figur 4.9 Nyetableringar och nedläggningar i Finlands industri samt nya företag i procent av befintliga företag, företagsdata, 1974–1991

Anm: Statistiken inkluderar egna företagare.

Källa: Ylä-Antilla (1993).

Gynnsammare förutsättningar i andra länder?

En reflektion kring skillnaderna mellan Sverige och andra länder vad gäller såväl nyföretagandet som utvecklingen av antalet småföretag över tiden, med direkt anknytning till den inhemska politiken, rör dels effekten av den svenska lagstiftningen på företagandet, särskilt skattelagstiftningen och arbetsrättslagstiftningen, dels de inre institutionella betingelserna.¹ Att i detalj jämföra de olika ländernas lagstiftning faller utanför ramen för detta kapitel. Däremot kommer kortfattat att redogöras för delar av den svenska lagstiftningen som kan verka hämmande på företagandet.

Beträffande skattelagstiftningen är det i första hand de så kallade fåmansreglerna som aktualiseras, det vill säga speciella undantagslagar för mindre företag som tillkommit för att minska risken för undanhållande av skatt. I andra hand aktualiseras förmögenhets- och arvsskatterna, som tvingar företagen att göra uttag ur rörelsen (som beskattas som inkomst), något som underminerar soliditeten. Dessutom behandlas olika typer av juridiska personer asymmetriskt. I dag är exempelvis aktiebolag lindrigare beskattade än handelsbolag och enskild firma, vilka utgör de två dominerande formerna vid nyetableringar. En förklaring kan vara att en inträdesspärre föreligger vid bildande av aktiebolag så tillvida att aktiekapitalet måste uppgå till 50 000 kronor. Denna gräns kommer eventuellt att höjas till 200 000 kronor vid en anpassning till EGs associationsrätt.

I arbetsrättslagstiftningen är det särskilt lagen om anställningsskydd och medbestämmandelagen som slår olika mot små- och storföretag. I regel fungerar lagstiftningen väl i större företag, som kan slå ut kostnader förknippade med dessa regler på en stor produktionsvolym. Däremot leder den ofta till orimligt höga administrationskostnader för mindre företag. Ännu viktigare är att delar av lagstiftningen leder till försämrad flexibilitet inom företagen, till exempel möjligheten att variera produktionsvolymen, nyanställning av arbetskraft med speciell kompetens, turordningsregler etc. En slutsats är att riksdagens lagstiftningsarbete måste vara inriktat på att lagarna

¹ Delar av lagstiftningen har ändrats, exempelvis har förmögenhetsskatten sänkts. En kommitté är tillsatt för att granska arbetsrätten och det förväntas att delar av denna kommer att revideras. Som exempel på lagrum inom arbetsrätten vars rimlighet ifrågasätts kan nämnas facklig vetorätt mot entreprenörer och fackets rätt att sätta enmansföretag utan anställda i blockad.

utformas så att alla företag, oavsett storlek, har möjlighet att efterleva dem till rimliga kostnader och kan koncentrera sig på sina verkliga uppgifter, det vill säga produktion av varor och tjänster.

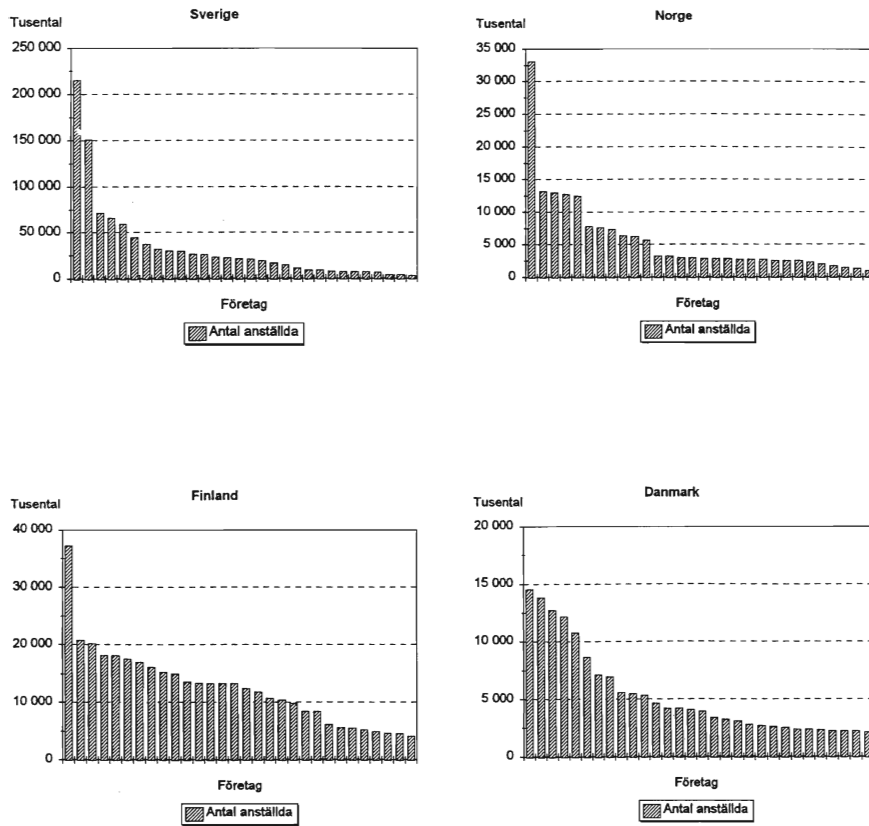
De nordiska länderna uppvisar på många sätt betydande likheter vad gäller de institutionella förutsättningarna men det finns också vissa, sannolikt avgörande, olikheter. Dessa kan främst hänföras till den offentliga sektorns storlek och till företagskoncentrationen. Beträffande den förstnämnda faktorn har Sverige en betydligt större offentlig sektor än de övriga länderna. Närmast följer Danmark, medan Finland har den minsta offentliga sektorn (se The Nordic Perspective Group, 1990). Likaså är företagskoncentrationen avsevärt högre i Sverige än i de andra länderna. Därefter kommer Finland och Norge. Danmark har den absolut största andelen småföretag (figur 4.10).

För att välfärden skall kunna bevaras på lång sikt är det nödvändigt att politiska ingrepp inte hämmar företagandet på ett – gentemot andra intresseområden – oproportionerligt sätt. En metod att åstadkomma en sådan avvägning är att införa en obligatorisk, ekonomisk konsekvensutredning som kompletterar de lagstiftningsförslag som föreläggs riksdagen och som berör företagandet eller på annat väsentligt sätt inverkar på förutsättningarna att bedriva ekonomisk verksamhet. Ett sådant ”ekonomiskt råd” skulle naturligtvis inte ha vetorätt utan endast belysa de ekonomiska effekterna för att därmed ge riksdagen ett bredare beslutsunderlag. Alternativt skulle ett negativt utslag från rådet innebära att förslaget återvisas till utskottet för förnyad behandling innan riksdagen får ta ställning till det. Ett sådant råd måste givetvis vara fritt från olika intresseorganisationers inflytande och ledamöterna tillsatta för en begränsad period, exempelvis två år.

Utländska företagsinvesteringar i Sverige

På global nivå bidrar ingående direktinvesteringar från utländska företag allt mer till den industriella förnyelsen. Således beräknas de multinationella företagen bidra med 80 procent av den industriella teknologispredningen och en ungefär lika stor andel av världshandeln passerar inom eller mellan de multinationella företagen (Dunning 1993b). Ökningstakten i de samlade

Figur 4.10 Antal anställda i de 30 största företagen i Sverige, Norge, Finland och Danmark, 1990

Källa: Heum m.fl. (1992).

internationella direktinvesteringarna översteg 30 procent per år under större delen av 1980-talet. De växte alltså betydligt snabbare än världshandeln (figur 4.11). Storleken på dessa flöden och den drastiska ökningen gör det omöjligt att förbise inflödet av utländska företags investeringar, när Sveriges industriella kris – och förnyelse – diskuteras.

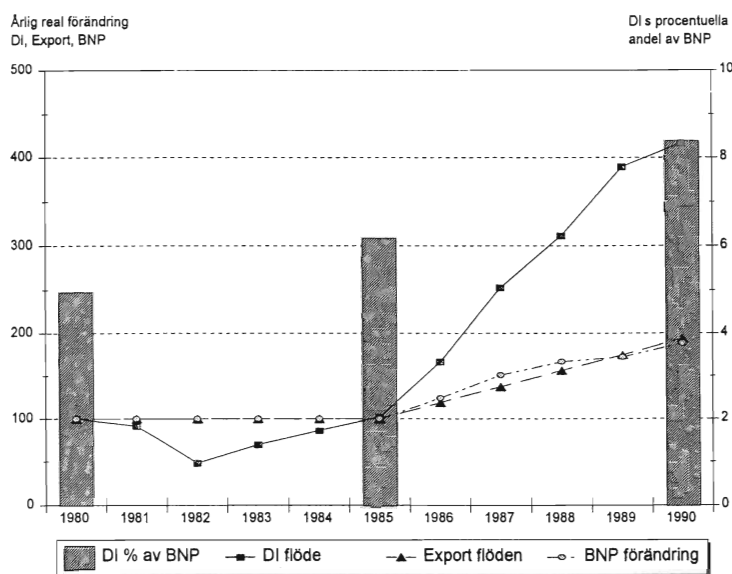
Sveriges utgående direktinvesteringar har under en lång tid överskridit inflödet av utländska direktinvesteringar. Detta är delvis en konsekvens av Sveriges företagsstruktur, som domineras av ett fåtal storföretag. När svenska storföretag markant ökade sina utlandsinvesteringar under 1980-talet, särskilt i EG, förblev de ingående investeringarna till Sverige från utländska företag i stort sett oförändrade. Dock kunde under slutet av 1980-talet en ökning noteras, som mer än fördubblades under de två följande åren (figur 4.12). Emellertid kan den starka ökningen under 1991 hänföras till två förvärv av speciell karaktär, nämligen Tetra-Paks köp av Alfa-Laval samt Renault-Volvoaffären. Korrigerat för dessa två affärer uteblir den dramatiska ökningen under 1991. Ännu kan alltså inga slutsatser dras om, huruvida intresset från utländska företag att förlägga sina investeringar till Sverige ökat på ett bestående sätt.

Sammanfattande diskussion

Sveriges långsiktiga strukturella problem har manifesterats i dramatiskt fallande investeringar de senaste åren, medan nyetableringarna och antalet småföretag kontinuerligt minskat inom industrin sedan lång tid tillbaka. Den industriella basen, det vill säga fundamentet för den framtida svenska välfärden, riskerar därmed att urholkas.

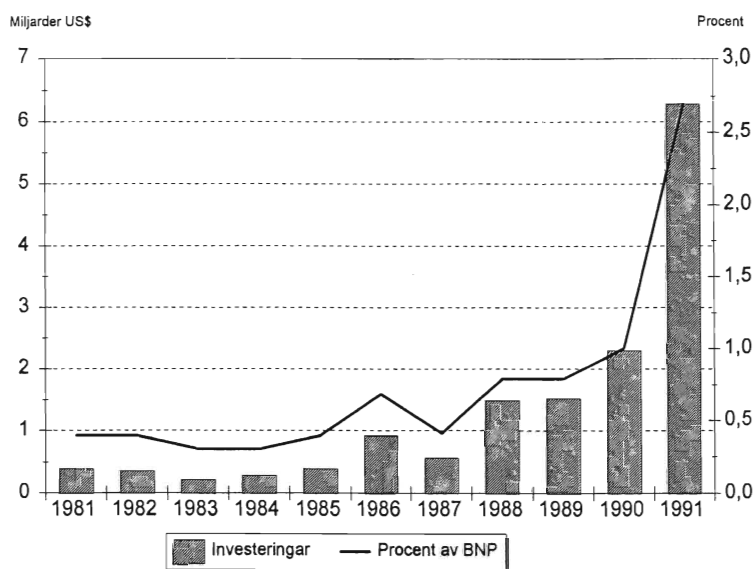
Hur skall då politiken utformas så att investeringar och nyetableringar åter tar fart? Den första och grundläggande åtgärden bör vara att se över lagstiftningen, i första hand arbetsrättslagstiftningen, så att inte de mindre företagen och nyetableringarna särbehandlas i förhållande till de större företagen. Om lagstiftningen leder till att flexibiliteten, kompetensuppbyggnaden och effektiviteten hämmas, kan de negativa konsekvenserna för den långsiktiga ekonomiska tillväxten bli omfattande. En ekonomisk konsekvensutredning bör därför vara ett obligatorium när riksdagen skall fatta beslut om lagar som påverkar företagsamheten eller andra områden som är väsentliga för Sveriges ekonomiska utveckling.

Figur 4.11 Den globala utvecklingen av utländska direktinvesteringar (DI), export och BNP, 1980–1990
Index 1980 = 100

Källa: Jungnickel (1993).

Figur 4.12 Inflödet av direktinvesteringar till Sverige samt deras andel av Sveriges BNP, 1981–1991

Källa: OECD (1993).

Till detta måste kopplas en gentemot övriga länder, särskilt de europeiska, konkurrenskraftig beskattning och ett i generell mening attraktivt företagsklimat. På båda dessa punkter har betydande framsteg gjorts under senare år. Det är främst beträffande de mindre företagen som ytterligare förbättringar behövs. De stora skillnaderna i nyetableringar mellan de relativt likartade nordiska länderna tyder på olika institutionella förutsättningar. Det som skiljer Sverige från övriga nordiska länder är främst två faktorer; storleken på den offentliga sektorn och dominansen i industrin av relativt få storföretag. Andra attityder visavi nyföretagande och småföretag, liksom en annan entreprenörsanda, kan också inverka på den betydligt större andelen nyetableringar i våra grannländer.

Ett instrument att påverka företagandet är skatterna. Här finns flera tänkbara vägar att gå, exempelvis att nyetablerade företag beskattas lindrigare under de första åren. Detta kan kombineras med att företaget erhåller en förlängd skatterabatt – förslagsvis i ytterligare tio år – om det efter till exempel fem år har uppnått en viss omsättning och förutsätts kunna bibehålla denna ovanför gränsvärdet. Efter den förlängda ”rabatt”-perioden betalar företaget den normala skattesatsen. Poängen är att inte bara nyetablering utan även tillväxt av ett företag skulle rendera lägre skattekostnader under de första 15, 20 eller 25 åren, eller vad som bedöms lämpligt. Detta är endast ett exempel, men att skatteincitamentet är starkt vittnar inte minst den – åtminstone i vissa sektorer – utbredda ”svarta” verksamheten om. Sannolikt är skatteincitamenten minst lika effektiva som statligt framsprungna riskkapitalbolag, nyföretagarlån etc. som stimulans till nyföretagande och småföretag.

Den långsiktiga effekten på investeringarna av en flytande växelkurspolitik (i praktiken en kraftig depreciering av kronan) är dessutom långt ifrån självklar. Visserligen ledde 1980-talets devalvering till kortsiktigt ökade vinster och investeringar men bidrog samtidigt till den kostnadskris som senare uppstod. Även om den flytande kronkursen gör att situationen i dag skiljer sig från den som rådde i början av 1980-talet, är det inte alls säkert att företagen väljer att långsiktigt investera i Sverige. Tillfälligt kan man dra nytta av de kostnadsfördelar som deprecieringen gett upphov till, men samtidigt finns en betydande instabilitet inbyggd i flytande växelkurser så tillvida att priser mycket snabbt och oförutsebart kan förändras. Kombinerat med ett prisstabilitetsmål och en slapp finanspolitik kvarstår också risken för nya räntechocker. Eftersom företagen föredrar att agera under förutsägbara betingelser, är det

inte alls otänkbart att de väljer att förlägga sina investeringar i andra, stabilare miljöer.

Dessutom främjar en depreciering av kronan i första hand den råvaruorienterade eller lågteknologiska industrin. I dessa verksamheter uppstår i regel skalekonomier på anläggningsnivå, och företagen konkurrerar främst med priset. Antag till exempel att skogsindustrin under de närmaste åren får erfaras en kraftig ökning i efterfrågan på sina produkter. Detta leder till ökad avverkning i den svenska skogen och till en ökad produktion av särskilt massa och papper. Likaså kommer en del multiplikatoreffekter att spridas till transportnäringen etc. En ökning i produktionen av relativt homogena och enkla produkter kommer emellertid inte att generera någon påtaglig efterfrågan på kompletterande och avancerade komponenter och tjänster.¹ Däremot kommer resurser att dras till den mindre avancerade industrin. Likaså riskerar växelkursgenererade vinster att återigen driva upp lönerna för den lågutbildade arbetskraften. Detta påverkar incitamenten att investera i kompetens, med andra ord utbildning, vilket i sin tur inverkar på de framtida möjligheterna att bedriva mer avancerad produktion i Sverige.

Nyckeln till ökade nyetableringar och en bestående ökning i investeringstakten står istället att finna i ökad industriell kompetens, det vill säga en ökning av den mer teknologiskt avancerade industrin. I denna typ av produktion lämpar det sig bättre att lägga ut produktion av avancerade tjänster och specialanpassade produkter på andra företag för att koncentrera tillverkningen till vissa kärnområden. Interaktionen mellan företag leder till produktutveckling och nya produkter, med andra ord till en industriell förnyelse som öppnar möjligheter för nya företag. Om utländska företag vet att svensk produktion besitter den här typen av kompetens, främjar detta naturligtvis inflödet av utländska investeringar. Utländska företag kan därmed dra nytta av andra företags kunskaper genom förvärv, men även på ett generellt plan genom teknologiöverföring från kompetenta underleverantörer och småföretag.

En stabil framtida industriutveckling i Sverige nås genom mångsidighet, hög kompetens och flexibilitet på mikronivå och det är i detta sammanhang som de mindre företagen spelar en viktig, till och med avgörande, roll.

¹ T.ex. Mata (1993) visar att nyetableringar är svårare, om industrin domineras av produktion där konkurrensfördelarna bygger på stordriftsfördelar.